

ב. בדיעבד שאמר 'בשר זה לפסח' – לא נאסר הבשר באכילה (משנה ברורה תסט מאחרונים. דלא כב"ח, מגן אברהם ופרי חדש שמחמירים. ואף לשיטתם, אין ראייה לאסור בדיעבד בעוף אלא בבהמה (וכ"ה בב"ח ופר"ח), ושמא רק בגדי – ע' פמ"ג).

דפים נג – נד

ק. אלו דברים מגו חכמים במשנה שהם חלוקים במנהגי המקומות?

עשיית מלאכה בערב פסח עד הצות, כנ"ל.
מכירת בהמה דקה לנכרים.
אכילת צלי בלילי פסחים.
הדלקת הנר בלילי יום הכפורים.
עשיית מלאכה בתשעה באב.

קא. א. הדלקת הנר ביום הכפורים – מצוה, רשות או איסור? ומה הדין ביוהכ"פ שחל להיות בשבת?

ב. האם מברכים על האור במוצאי יום הכפורים?

א. הדלקת הנר ביום הכפורים תלויה במנהג המקומות; יש שנהגו להדליק ויש שנהגו שלא להדליק. ושניהם לדבר אחד נתכוונו, להפריש עצמם ממשכבי אשה.

א. במקום שנהגו להדליק, יש מי שאומר שמברכים על הדלקה זו כשם שמברכים בכל שבת (שלחן

ערוך תרי"ב, עפ"י הרא"ש. ודעת המרדכי שאין לברך). וכן מנהג האשכנזים (רמ"א שם).

ב. במקום שנהגים להדליק, צריך להדליק גם בחדר משכבו ולא במקום אחר. ובכל מקום, אם יש

לו נר דלוק בבית, חייב להדליק גם בחדר משכבו (עפ"י מהרי"ל הל' ערוה"פ יב). והמגן-אברהם

מיישב מדוע אין נוהגים כן, וכתב שמכל מקום יש להחמיר. מלבד אם אשתו נדה, שבלאו הכי

הוא בודל ממנה משום נידותה, יש להקל כשמדליק בשלחן ולא בחדר (מובא במשנ"ב תרי"ב סק"ה).

ובערוך השלחן כתב: כשיש נר בבית ועל ידו הוא רואה אותה בחדרו, טוב לעשות היכר

בחדרו. ומשמע שאין צריך נר אלא די בכל היכר. ועוד מבואר מדבריו שאם החדר חשוך לגמרי – אין צריך

כלום. אך לכאורה נראה שבמקום שנהגו להדליק, צריך נר בחדר משכבו דוקא, וכמוש"כ בשער הציון אות ד.

ג. כתבו פוסקים עפ"י הירושלמי, שבמקום שאין מנהג – יש להדליק (עפ"י פרי חדש תרי"ב; משנ"ב).

רבי שמעון בן אלעזר אומר: יום הכפורים שחל להיות בשבת, אף במקום שאמרו שלא להדליק, מדליקים

מפני כבוד השבת. וחכמים אוסרים (כן מסר רבי יוחנן).

ברמב"ם ובשלחן ערוך (תרי"א, נפסק כרבי שמעון בן אלעזר שחייבים להדליק (שכן פסקו

בירושלמי. וע"ע בחדושי הנצי"ב). והמנהג לברך: 'להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים' (רמ"א.

ובמקום שלא נהגו להדליק בחול, כתבו כמה אחרונים שבשבת אין להזכיר בברכה אלא 'של שבת').

מדליקים נרות ביום הכפורים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים.

ונוהגים בכל מקום להרבות נרות בבתי כנסיות ולהציע בגדים נאים בבית הכנסת (עפ"י רא"ש

פ"ח דיומא; או"ח תרי"ד).

ב. רב יהודה אמר שמואל, וכן רבי אבא בשם רבי יוחנן אמר: אין מברכים על האור אלא במוצאי שבת הואיל

ותחילת ברייתו הוא, אבל לא במוצאי יום הכפורים [שאינו מוצ"ש]. ואולם עולא ורבה בר בר חנה ורבי

בנימין בר יפת אמרו בשם רבי יוחנן: מברכים. ופרשו: באור ששבת, כלומר שהיה דלוק ביום ושבת מעבירה, כגון שהודלק מערב יום הכפורים. אבל אור שהודלק עתה – אין לברך עליו אלא במוצאי שבת, הואיל ותחילת ברייתו הוא, שהאור נברא במוצאי שבת.

א. רש"י כתב שגנר שהודלק לחיה או לחולה, נחשב 'נר ששבת'. וכן נפסק להלכה (טשו"ע תרכה, ה). ומהר"ם חלאוה כתב שאין זה נר ששבת, הגם שהודלק בהתר מכל מקום נעשתה בו מלאכה. ב. יום הכפורים שחל להיות בשבת, מן הדין אפשר לברך על נר שהודלק עתה ואין צריך נר ששבת. אכן מנהג העולם להחמיר. ועכ"פ בודאי יש להקל לברך על נר שהדליקו מנר ששבת (עפ"י משנ"ב תרכד סק"ז).

דף נד

קב. א. מתי נברא האור?

ב. אלו דברים נבראו בערב שבת בין השמשות?

ג. אלו דברים נבראו קודם שנברא העולם?

ד. אלו שבעה דברים מכוסים מבני אדם?

א. אור (= אש) שלנו, עלה במחשבה להיבראות בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת. אמר רבי יוסי: נתן הקב"ה דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שתי אבנים וטחן זו בזו ויצא מהן אור. [והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד (ע' בספר אמת ליעקב). רבן שמעון בן גמליאל חולק וסובר שהפרד היה בימי ענה. ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם].
אור של גיהנם (ע' פרי צדיק וילך ח) נברא ביום השני.

ב. עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, אלו הן:

באר, והמן, וקשת, כתב, ומכתב, והלוחות, וקברו של משה, ומערה שעמד בו משה ואלהו, פתיחת פי האתון, ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים.
רבי נחמיה אומר משום אביו: אף האור והפרד.
רבי יאשיה אומר משום אביו: אף האיל והשמיר.
רבי יהודה אומר: אף הצבת.
ויש אומרים: אף מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה.
ויש אומרים: אף המזיקין.
ויש אומרים: אף בגדו של אדם הראשון.

ג. שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם [= חללה ולא אורה], וכסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח.

ד. שבעה דברים מכוסים מבני אדם, אלו הן:

יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין (הרוב טועים בו. או גם: עומק הדין העתיד. רש"י), ואין אדם יודע מה בלבו של חברו (בעניניו של חברו, אבל בטיב יחסיהם יודע, ש'כמים פנים לפנים כן לב האדם לאדם'. ריעב"ץ), ואין אדם יודע במה משתכר, ומלכות בית דוד מתי תחזור, ומלכות חייבת מתי תכלה.

קג. מה דינו של תשעה באב, לענין הדברים דלהלן?

- א. בין השמשות.
- ב. ספיקו.
- ג. עשיית מלאכה.
- ד. עינוי עוברות ומיניקות.
- ה. תפילת נעילה; עשרים וארבע ברכות בתפילה.
- ו. רחיצת פנים ידים ורגלים.

א. לדברי שמואל, תשעה באב – בין השמשות שלו מותר [וכן סובר בשאר תעניות ציבור הנהוגות בארץ ישראל על הגשמים]. ואילו רבא דרש, בין השמשות שלו אסור. וכן אמרו בשם רבי יוחנן [והוא הדין בשאר תעניות ציבור שבא"י].

להלכה בין השמשות בתשעה באב, בין בכניסתו בין ביציאתו – אסור. אבל אין דין 'תוספת' כמו ביום הכפורים (עפ"י או"ח תקנג, ב. וכן מפורש בתוס' שאין דין 'תוספת' בתשעה באב. ויש שרצו לומר בדעת הרמב"ם בפירוש המשנה [דלא כמו שפסק ביד החוקה] שיש 'תוספת' בת"ב (ע' בשאלה שבשור"ת הרדב"ז ח"ה קד; מנחת חינוך שיג, יט). ואולם כבר דחו שאין זו כוונת הרמב"ם. ע' מגיד משנה; רדב"ז שם).

ב. תשעה באב ספיקו מותר, כגון שיש ספק לאדם מתי נקבע ראש חדש. ויצום יום אחד, ביום שהוא ספק תשיעי ספק עשירי (עפ"י חתם סופר).

[יום הכפורים, ספקו אסור. ופרשו בתוס' ושאר ראשונים (עפ"י הסוגיא בר"ה כא.) כגון מהלך במדבר, אבל באותם מקומות בגולה שלא הגיעו לשם שלוחים, אין עושים שני ימים מספק אלא הולכים אחר רוב שנים שאלול אינו מעובר. ויש מי שכתב שבזמן שקדשו עפ"י הראיה היו צריכים לצום באותם מקומות שני ימים מספק דאורייתא (עפ"י הגהות ריעב"ץ)].

ג. מלאכה בתשעה באב; מקום שנהגו לעשות – עושים. מקום שנהגו שלא לעשות – אין עושים. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים. לדברי חכמים, אין אדם רשאי לעשות עצמו ת"ח לענין זה – משום יוהרא. רשב"ג אומר: לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח ואין בזה חשש יוהרא, שהרואה אומר צא וראה כמה בטלנים ישנם בשוק.

א. יש שפסקו כחכמים, שתלמידי חכמים בלבד בטלים ממלאכה (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם. וכ"מ מפשט דבריו בהל' תעניות ה', שבמקום שנהגו לעשות – עושים [בדוקא] ורק ת"ח בטלים בכל מקום). ויש פוסקים כחכמים (עפ"י מאירי; תוס' ברכות יז: שו"ע תקנד, כב). ועתה נהגו בכל מקום שלא לעשות מלאכה (מטה יהודה, מובא בבאה"ל). ונהגו להחמיר רק עד חצות, אבל לאחר חצות מותר. ומלאכה שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה – מותרת כל היום (עפ"י רמ"א או"ח תקנד, כב).

ב. דבר האבד – מותר בכל מקום. וכן לעשות מלאכה על ידי נכרי [שלא בפרסום לרבים] מותר (עפ"י שו"ת הרשב"א; רוקח; שו"ע תקנד, כב).

ג. ליל תשעה באב; רש"י (בתענית יג) כתב שמותר אבל אין מפרסמים הדבר. ואילו המגן-אברהם (תקנד סקכ"ג) ושאר פוסקים כתבו לאסור [במקום שנהגו שלא לעשות]. ואינו דומה לשאר תעניות ציבור שאין איסור אלא ביום משום אסיפת העם.

- ד. דרש רבא: עוברות ומיניקות מתענות בתשעה באב, כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים.
- א. כמה מפוסקי דורנו מורים למעוברות לאכול בתשעה באב, משום סכנת הוולד, שכיום מרובות המפילות בעקבות הצום. ואולם הגרש"ז אויערבך זצ"ל היה מורה להתענות אלא אם הריונה קשה או מרגשת חולשה מעט יותר מן הרגיל, שאז תאכל ותשתה כפי הצורך (ע' הליכות שלמה הל' ת"ב).
- ב. תשעה באב נדחה; מעוברת שיש לה מיחוש קצת, וכן בחולי-קצת – מותרים לאכול (חדושי רעק"א בשם שבות יעקב ח"ג לו. מובא בבאור הלכה תקנט, ט. ויש להעיר שבשבו"י משמע שהורה להקל שלא להשלים התענית, אבל עד חצות מתענה). וכיום יש להקל במעוברות כי סתמן בעלות 'מיחוש קצת' הלכך יש לה לאכול כרגיל רק תמנע מתפנוקים. וכן עד הבוקר תצום אם הרגשתה טובה (עפ"י הליכות שלמה).
- ג. יולדת כל שלשים יום, וכן חולה הנצרך לאכול, שהוא חלש וחש בגופו – מאכילים אותו מיד ללא אומדן, שבמקום חולי לא גזרו חכמים (עפ"י שלחן ערוך תקנד, ו – עפ"י רמב"ן ועוד. זה דלא כתור"פ בסוגיתנו שהשוה חולים לעוברות ומיניקות לאסור בת"ב). ונוהגים להתענות כל זמן שאין להם צער גדול [ודוקא לאחר שבעה ימים מלידתה ואינה חולה במקצת או חלושה בטבעה]. והמיקל לא הפסיד (רמ"א). ובתשעה באב שנדחה – יש להקל (מגן אברהם). ואם הוא אדם חלוש והוא חולה שאין בו סכנה – אין כדאי להחמיר (חיי אדם, מובא במשנ"ב).
- ד. מינקת המתחילה להרגיש חולשה, או שקיים חשש שייפסק חלבה או יתמעט על ידי התענית [ועתה בדרך כלל יש לחוש לאחד מאלו בחודשים הראשונים שלאחר הלידה] – מותרת לשתות כפי הצורך (הליכות שלמה הל' ת"ב).
- ה. בשלשת הצומות האחרים, מעוברות ומיניקות פטורות מלהתענות. ואף על פי כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד (או"ח תקנד, ה).

ה. אין תפילת נעילה ולא כ"ד ברכות בתשעה באב, כדרך שיש בתענית ציבור שגוזרים לירידת גשמים [אבל דינו ככל ימות השנה, שאם בא להתפלל תפילת הרשות אפילו כל היום כולו – רשאי, כדברי רבי יוחנן. ע' בפירוט בברכות כא].

הרמב"ן (בתורת האדם) הביא מהירושלמי שישנן כ"ד ברכות בתשעה באב. וגם רצה לדייק מהסוגיא במגילה שתפילת נעילה נוהגת בו, אבל הסיק שאין לנו אלא פשטות דברי הגמרא כאן, 'ופוק חזי מאי עמא דבר'.

- ו. אמר רבי אלעזר: אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט אצבעו במים ביום הכפורים. [לעומת תענית ציבור, שאין איסור אלא ברחיצת כל הגוף, לא פנים ידים ורגלים]. וכן נפסק להלכה (או"ח תקנד, ז).

דף נה

- קד. א. אלו דברים התירו חכמים לעשותם ב"ד בניסן בכל מקום? מה דינם בחול המועד?
 ב. האם מותר לשתול ב"ד בניסן שיבולת שנעקרה? ואם שתל, האם העומר מתירה?